

Építészet (Generáltervező/Építész tervező):
PALATIUM STÚDIÓ KFT./OMF,
NÖF NONPROFIT KFT.,
PALATIUM STÚDIÓ KFT.
Szerző: MOLNÁR SZILVIA
Fotó: BUJNOVSZKY TAMÁS

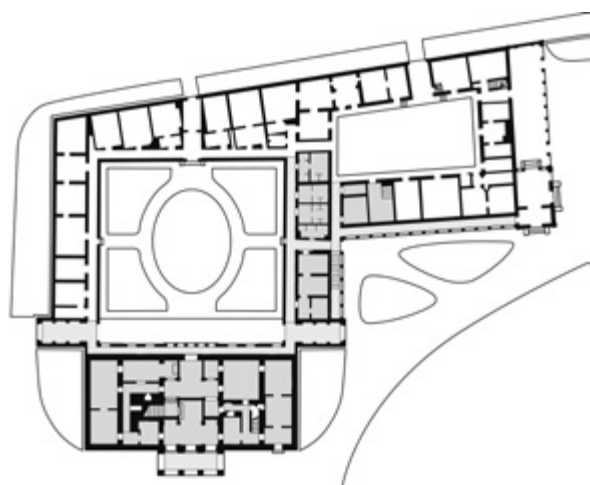
Az Ördöglovas visszatért

SÁNDOR-METTERNICH-KASTÉLY, BAJNA

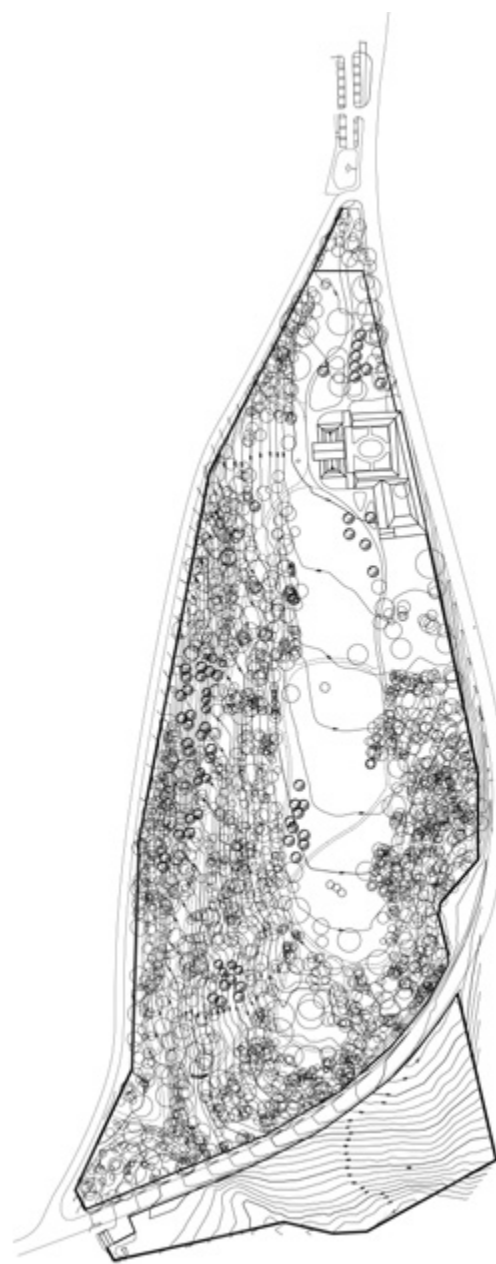

A téglalap alaprajzú kastélyépület egyik leginkább szembetűnő jellegzetessége, hogy délnyugati homlokzatának négyoszlopos portikusza az emeleti szintre került

Hild József a korábbi barokk kastélyt a körötte álló melléképületekkel egybekapcsolva 1834-re egy egységes, klasszicista homlokzattal „felöltöztetett” épületegyüttest hozott létre

Rados Jenő, a Műegyetem nagy hírű professzora, a magyar építészet-történet-kutatás jeles alakja a legszebb klasszicista együttesként írta le a bajnai Sándor–Metternich-kastélyt.

Bajna és környékének település- és kultúrtörténete egybeforr a 18. század végén grófi rangra emelt Sándor család történetével, mindenekelőtt a kortársak és az utókor által egyaránt „Ördöglovas”-nak nevezett Sándor Móric (1805–1878) tetteivel. Szomor felől érkezve Bajnára, az ún. Ugrató hídnál kötömbök jelzik Móric gróf egyik állítólagos lovasugrásának színhelyét. Az oszmán uralom után a bajnai katolikus plébánia újjászervezésében, a gótikus Szent Adalbert templom 17. század végi újjáépítésében, majd a 18. századi bővítésben, felújításban alapvető szerepe volt a földbirtokos Sándor családnak. Álljon itt egy máig élő hagyomány is. Helyi fiatalok minden év április 30-án máglyát gyújtanak az Őr-hegy tetején, emlékezve arra a fogadásra, amelyben Móric gróf azt bizonygatta apósának, hogy akkora máglyát épít, melynek tüze Bécsben is látható. A legenda úgy tartja, az Ördöglovas megnyerte a fogadást.

ASándor család bajnai tevékenységének máig legnagyobb alkotása kétségtelenül a Sándor–Metternich-kastély. A ma látható épület legkorábbi ismert előzménye egy reneszánsz udvarház volt, melyet a bajnai Both család emeltetett. Az udvarház a kapcsolódó birtokokkal együtt leányági örökösödés útján került a Sándor családhoz. Sándor Menyhért (1661–1723) 1722 előtt vadászkastéllyá alakította az udvarházat, majd fia, Sándor Mihály (1692–1766) barokk kastéllyá bővítette, mely egy fennmaradt levelezés alapján 1742-ben már biztosan létezett. Jelentős építéstörténeti esemény Sándor Móric birtoklása idején történik, ki apja, Sándor Vince (1767–1823) – aki szintén végeztetett átalakításokat az épületen – halála után örökül kapja a bajnai uradalmat, és Hild Józsefet (1789–1867) bízza meg, hogy a bajnai rezidencia átalakítására tervet készítsen.

Az átalakítás 1834-ben fejeződik be, abban az évben, amikor Sándor Móric gróf házasságot köt Leontine Adelheid Maria Pauline Metternich von Winneburg hercegnővel (1811–1861). Hild József a korábbi barokk kastélyt a körötte álló melléképületekkel egybekapcsolva egységes, klasszicista homlokzattal „felöltöztetett” épületegyüttest hozott létre. A 18. században kisebb, körbekerített barokk kert létezéséről lehet tudni, illetve, hogy 1816 előtt biztosan megvolt már a kastély tájképi kertje, Sándor Móric gróf ebben kisebb változtatásokat végeztetett. Az átalakítás a belső tereket is érintette. Hild folytatta a Sándor Vince birtoklása ide-

jén már leválasztott részekkel rendelkező barokk, háromhajós kocsíathajtó felosztását, két előcsarnokot alakítva ki a kastély földszintjén; a főépület barokk lépcsőházát átalakította, és ekkor született meg a milánói Scala díszlettervezőjének, Alessandro Sanquiricónak (1777–1849) tervei alapján a magyarországi emlékműanyagban páratlan két emeleti terem: a Raffaello-terem és az Etruszk-terem dekorációja. Sanquirico tervezte a bútorok egy részét is, a többi az angolmán gróf Londonból rendelte meg, a kovácsoltvas elemeket bécsi mesterekkel készítették. A földszinten volt az ebédlőterem, a biliárdterem, a dohányzószalon, a kártyaszoba, a házikápolna, az emeleten a két reprezentatív termen kívül, két külön szárnyban a grófi és a grófnői lakosztályok.

Sándor Móric – aki a kortársak visszaemlékezései, korabeli illusztrációk alapján is látványos és akrobatikus lovas mutatványairól volt nevezetes (nem mellesleg magas színvonalú mintagazdaságot is fejlesztett uradalmán) – és Leontine Metternich házasságából egyetlen gyermek született, Sándor-Metternich Paulina (1836–1921), ő örökölte a bajnai kastélyt. Paulina 1895-ben, férje, Richard von Metternich halála után végleg Bajnára költözött. A 20. század első felében Paulina, illetve három gyereke közül Clementina modernizálták, komfortosították, karbantartották az épületegyüttest. A második világháború után gyászos évek következtek: a berendezés eltűnt, a beázások miatt a fődémek tönkrementek, idővel beszakadtak. Az épületrészekben szükséglakásokat alakítottak ki, a főbejárat helyére pártház épült. A park egysége megszűnt, amikor egy országutat vezettek keresztül rajta, és funkcióját is elveszítette: a helyi termelőszövetkezet gépállomásnak használta.

A főépület első szerkezeti megerősítésére az 1970-es években került sor, továbbá a dísztermek mennyezeti falképeinek, stukkójának eltávolítása, leválasztása után megtörtént a padláfödém teljes cseréje. A Bábolnai Állami Gazdaság és az állami műemlékfelügyelet közösen tervbe vették, hogy vendégházzá alakítják át az együttest, a tervből végül semmi sem lett. Az 1980-as években felmerült, hogy magyar-amerikai egyetem lesz belőle, végül ebből sem lett semmi. Az 1990-es évekre a falak és a tetőszerkezet is nagyon rossz állapotúvá vált, de a Műemlékek Állami Gondnokságának csak az életveszélyes állapotok megszüntetésére, illetve a melléképületek szerkezeti megerősítésére volt anyagi forrása. A kilencvenes években szerkezet-megerősítésekkel, homlokzati felújításokkal, tetőjavítással vette kezdetét az épületek „felélesztése”, a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram kereté-

A kastély délnyugati oldali (kerti) homlokzati rajza és az alaprajz a földszinti terek jelölésével

ben zajló nagyszabású helyreállítás pedig 2018-ben indult el.

Mint a felújítást vezető építészek, Erő Zoltán, Szilágyi Klára összefoglalójában olvasható: „A friss állapotvizsgálatok legfontosabb feladata egyes korabeli építési hibákra visszavehető tartószerkezeti kérdések feltárása, az együttes falnedvesség és sótartalom vizsgálata (faldiagnosztika), az egyes épületszerkezetek – mindenekelőtt az ajtók, ablakok – szerkezeti vizsgálata volt. A tervezés során a parkban talajradaros vizsgálat és a park előzményeinek felkutatása mellett részletes fakataszter és faállapotvizsgálat készült.” 2020 végére már berendezésre, a kiállítási tartalmak befogadására készen állt a kastély főépülete – az orangerie, a pálmaház és az istállóén kívül felújították a melléképület külső homlokzatait. A melléképület-részek közül felújították a déli szárny belső tereit, annak pinceszintjén található kastélykonyhát (mely látványkonyhaként várja majd a látogatókat), földszintjén létesítményfenntartói irodákat, szociális helyiségeket alakítottak ki. A park esetében faápolási munkák kivitelezésére és a sétányok részleges helyreállítására, valamint egy tematikus játszótér létrehozására terjed ki a jelenlegi beruházás. A további melléképületek belső tereinek kialakítása – az orangerie és a pálmaház esetében a teljes felújítás – koncepciója már elkészült, ez ráépül a mostani első ütemben kialakított funkciókra, és a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram második ütemében újulnak meg.

2020 végén látogattunk el a kastélyba és készítettük el fotósorozatunkat, látható, még munkaközi állapotban járhattuk be az épületegyüttes részét. A fő- és melléképületek közötti kocsiathajton keresztül léptünk be a díszudvarra, innen a főépület központi tengelyében található főbejáraton át juthattunk az udvari előcsarnokba (a főépület délnyugati, kerti oldalán nyíló ki-járat előcsarnoka sala terrenaként szolgál). Az előcsarnokból a szárnyak földszinti tereibe, illetve a fölépcsőházon át az emeletre vezet az út. A földszinti teremsorokba kiállítási tartalom kerül, valamint kávézót, múzeumboltot, szociális helyiségek tereit alakították ki. Akár csupán a földszint helyreállítására tekintünk, figyelemreméltó az a mód, ahogyan a különféle építési periódusokat láttatni engedték a restaurálást végző szakemberek, és amiképpen a belsőépítész in situ és a felújítás új anyagai, modern berendezései között finom kapcsolatokat alakítottak ki. A fehér vakolat alól ornamentális, figuratív, architekturális jelenetekkel megfestett részletek bukkanak elő. Meglepően gazdag a feltárt falfestés a már berendezett kávézó vendégtérnek mennye-

zetén, a klasszicista kápolnában, de még a középfőfal technikatörténeti érdekességnek számító fűtőfolyosójának bolthajtásában is találunk kisebb festett felületeket. A berendezett kávézóban szembeötlő, hogy a tervezők a Hild-féle átalakítás korából kastélyszerte megmaradt, restaurált kelheimi és süttői mészkőburkolatok, tardosi vörösmészkő lapok, valamint az egykori táblás parketta színéhez „igazították” az új padlóburkolat és a kortárs bútorok szerkezetének, szövetének színét.

Megkezdődött a földszinti kiállítási terek installálása a kastély történetébe bevezető archív fotókkal, mozgóképes és audiotartalmakkal. A kápolna berendezése – többek között a hercegasszony által készített miseruhákkal – szintén készenléti állapotba jut, ugyanakkor a fölépcsőházba érve „kézzelfogható” közelségbe kerül Sándor Móric élet-története: az eredeti mészkőlapos lépcsőfokokon, a római padlómozaikos fordulókban állítólag ló és lovasa gyakran együtt lépcsőztek az emeletre, ennek az „emléknek” őrzői a csipkézett lépcsőfokok.

Az emelet belsőépítészeti attrakciója a már említett két reprezentatív terem, melyek a berendezésük után rendezvények megtartására is lehetőséget nyújtanak. Helyszíni bejárásunk idejére a fölépcsőház emeleti előteréből nyíló Etruszk-terem díszítőfestett felületei, tagozatai, valamint a padlóburkolatok már elkészültek, az abból nyíló pompás Raffaello-terem helyreállítása is elkészült azóta, ottjártunkkor az utolsó simításokat végezték e teremben, ezért csupán a mennyezetet fotózhattuk le. A régi lakosztályi elrendezés alapján a leendő kiállításban az északnyugati helyiség sor lesz a férfiszárny, korhűen bebútorozott szobáiban Sándor Móric gróf vakmerő lovaskalandjai mellett számos egyéb magánéleti, közéleti története elevenedik meg. A délkeleti teremsor a női oldal – déli sarokterében nagyon jó állapotú, egységes, kék színárnyalatokkal megfestett, barokk ornamentális falfestményt tártak fel. Kiállítási tartalmát tekintve ezt a szárnyat Sándor Paulina személyisége köré szervezték. Paulina a maga korának divatikonja volt (1882-ben Bécsben divatklubot hozott létre), apjához hasonlóan neves, időnként megbotráncoztató személyiség, akinek Wagner zongoradarabot ajánlott, akiről Degas fotó alapján portrét festett. Az emeleti szárnyakban interaktív technikák használatával és valódi, megérinthető, kipróbálható tárgyakon (felpróbálható korabeli jelmezeken) keresztül élhetik át a látogatók apa és lánya regényes élettörténetét.

MNO. MDCCCXXXIV.

A földszinti térsoron található kápolna a bejárata felől, oldalfalán a feltárt falképzészetekkel

< A főépület délnyugati, kerti oldala, távolban az Ór-hegy vonala

> A kastély főlépcsőháza: állítólag az Ördöglovas lova hátán gyakran lépcsőzött fel az emeletre, ennek az „emléknek” őrzői a csipkézett lépcsőfokok

^ Az emeleten található Etruszk-terem az eredeti kandallóval, átlátással a szomszédos terembe

< A berendezés előtti felszentelt kápolna, oltárán ritka Feltámadás-ábrázolás: kizárólag a szent jelenet attribútuma látható

Megbízó:

**NEMZETI KASTÉLYPROGRAM
ÉS NEMZETI VÁRPROGRAM**

**– DR. VIRÁG ZSOLT miniszteri biztos
NEMZETI ÖRÖKSÉGVÉDELMI
FEJLESZTÉSI NONPROFIT KFT.
– GLÁZER TAMÁS ügyvezető**

Generáltervező, építész és belsőépítész
tervező: PALATIUM STÚDIÓ KFT.

Felelős építész tervező: ERŐ ZOLTÁN

Építész, belsőépítész tervezők; munkatársak:

SZILÁGYI KLÁRA DLA, SZÉKELY MÁRTON,

PÉTERFFY MIKLÓS, ERDÉLYI ERIKA,

STÁGEL SOMA, HARTMANN GERGŐ

Kiállítás kurátora: DR. ROSTÁS PÉTER

Műemléki épületkutatás és régészet:

GALAMB ZSUZSANNA (MMA-MÉM MDK),

HOROGSZEGI TAMÁS (NÖF NONPROFIT KFT.)

Kerttörténeti kutatás:

KLAGYIVIK MÁRIA (NÖF NONPROFIT KFT.)

Tájépítész: DR. BALOGH PÉTER ISTVÁN,

SERES ANNA (S73 KFT.)

Tartószerkezetek:

KOVÁCS CSABA (RETICOLO KFT.);

MARKOVITS PÉTER (MTM KFT.)

Épületgépészeti tervezés: VARGA BALÁZS

(MEVAPLAN KFT.)

Villamosság: SÁPIJÓZSEF (ORFOREUSZ KFT.)

Műszaki ellenőr: KOVÁCS MÓNIKA

NÖF Nonprofit Kft. részéről:

Projektmenedzser: POZSGAI ANDRÁS,

VAVRA ÁRON, KOVÁCS ENIKŐ

Építész szakértő: MÁTÉ ZSUZSANNA

Tájépítész szakértő: KLAGYIVIK MÁRIA

Turisztikai menedzser: MIKLÓS DÓRA

Marketing menedzser: BALI ZSUZSANNA

Műszaki menedzser: DÉNES SÁNDOR

A főépület udvari homlokzata, timpanonjában, miként a nyugati oldalon, itt is az egyesített Sándor-Metternich címer, alatta felirat tudatja, hogy Sándor Móricz gróf újjáépítette fel az épületet

